

SOMIÀVEM UNA ILLA

ROC CASAGRAN

PREMI SANT JORDI

Univers |

Primera edició: febrer de 2025

Disseny: Òmnium Cultural

Il·lustracions de coberta i de l'interior: Carla Fuentes

Fotografia de l'autor: © Alba Grifell

© 2025 Roc Casagran

© 2025 Univers i Òmnium Cultural, per aquesta edició

Univers

Perú, 186

08020 Barcelona

Imprès a Rotoprint

Dipòsit legal: B.1529-2025

Imprès a la UE

ISBN: 978-84-19721-29-7

Qualsevol mena de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra resta rigorosament prohibida i estarà sotmesa a les sancions establertes per la llei. L'editor faculta CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics, www.cedro.org) perquè autoritzi la fotocòpia o l'escaneig d'algun fragment a les persones que hi estiguin interessades.

De nins, dins la banyera,
fèiem una illa amb el genoll.

Miquel Àngel Llauger
Corfú, Cabrera, Martinica. Breviari d'illes i miratges

I. Sumbawa

T'estimo i això és un crit d'auxili. T'estimo i això és un *fem-ho junts, sisplau*. T'estimo encara que el món se'ns hagi desfet de cop. T'estimo malgrat aquest abisme de braços buits i les illes on m'he perdut.

Sumbawa és una illa que pertany a Indonèsia. Són uns quinze mil quilòmetres quadrats que treuen el caparró al mar de Flores, a l'oceà Índic. És un indret paradisiac, amb platges de sorra blanca i aigües cristal·lines. Potser n'has sentit a parlar perquè té molt potencial turístic. Surf, cascades, el tauró balena, pobles recòndits, gent autèntica. I, sobretot, el Tambora. És un volcà de més de dos mil set-cents metres d'altitud, amb un cràter de vuit quilòmetres de diàmetre i un de profunditat. I actiu, perillosament actiu.

De sobte, s'havia activat un silenci profund. Dos dies després de les abraçades i els petonets a la galta, dels *hi som per a tot el que necessitis, de si et cal res només ho has de demanar*, el món prosseguia el seu camí i jo em

sentia buida i abandonada. Al mòbil, però, encara s'hi acumulaven els missatges, perquè enviar-ne un compromet ben poc. L'envies i ja està. No cal fer res més. Els llegia desganada, responia paraules neutres per cortesia, i l'abandonava a qualsevol racó de casa. El Tom i el Pep ja eren a l'escola. Tu havies sortit de viatge. Jo tenia l'ordinador al davant i desenes de correus de feina em miraven escèptics a l'espera de ser oberts. La vida volia continuar, però feia pujada.

Vaig penjar una foto de la mare a les xarxes. Una de no feia gaire, amb una gallina als braços, el Tom acariciant-la enriolat i el Pep gatejant per terra, brut com una guilla. La mare mirava la càmera amb un somriure aspre, el somriure de qui ha viscut perquè és el que toca fer, abnegada, complidora, acceptant rols i camins que mai no ha ni gosat de pensar que tenia alguna opció d'escollir. Després de la foto vam entrar a casa i vam dinar, i la mare no parava quieta, amunt i avall, sol·lícita, perquè a ningú no li faltés res, sempre servicial i activa.

El 1815, el Tambora es va activar. El 5 d'abril, un primer avís. Cinc dies més tard, una erupció demoníaca, gegantina, inadjectivable, la més gran registrada en la Història de la Humanitat. S'estima que cent seixanta quilòmetres cúbics de tota mena de materials van sortir del ventre de la bèstia. Plovién pedres grosses com mans,

pertot arreu queia cendra tòxica. La muntanya s'havia convertit en una massa fluent de foc líquid.

En un tancar i obrir d'ulls, els parlants de la llengua de Tambora van morir tots. És el cas més paradigmàtic de la desaparició d'un idioma per motius naturals. Vet aquí una vegada una llengua, vet aquí una vegada, alehop, ja no hi ha llengua. Ni rastre de com aquella gent deien *tinc set, què menjarem avui?, se m'ha clavat una punxa al peu esquerre, mare, on ets?*

Fa gairebé tres anys, jo tenia mare i, alehop, ja no. Jo tenia una àncora, un refugi, un bàlsam. I em vaig quedar sense. M'agrada imaginar que en la llengua dels tambora la paraula *mare* tenia sinònims com aquests: àncora, refugi, bàlsam. Que deies *àncora* i la mare venia a portar-te aigua. Que deies *refugi* i la mare t'abraçava. Que deies *bàlsam* i la mare et curava una ferida. Però no ho sabrem mai, perquè no n'han quedat pistes, d'aquell idioma, i els lingüistes no són capaços de treure'n l'entrellat.

Els mesos després que nasqués el Tom, jo li telefonava molt, a la mare. I li enviava fotos i missatges per detallar-li el minut a minut del seu primer net. Fins que un dia em va dir que prou. Que per això tenia cotxe, oi? Estava farta de parlar amb maquinotes. Els de la Caixa, igual. Els del CAP, el mateix. I aquell dir *bon dia* a la

persona que t'atén? I aquell somriure? I aquell saber que hi ha algú a l'altra banda? Tanta tecnologia i tanta fredor. *Ni la cara que fa el teu metge de capçalera, no volen que sapiguem.* Ella volia rostres movent-se, cossos expressant-se, palpar vida, existències de veritat. *Vine sempre que vulguis, nena, ja ho saps, però el telèfon em fa sentir sola, és un fred autoimposat.* Crec que tenia raó: autoimposat.

Hi anava menys del que m'hauria agradat, a veure-la, perquè hi ha tants alls i tantes cebes que al final tot es posposa. Una reunió de feina, una visita al pediatre, una rentadora per estendre, una mica de cansament, un molt de mandra.

Quan la visitava era tornar al niu. Si algun dia m'hi escapava sense el Tom ni el Pep, era de nou la nena petita que explica com li ha anat a l'escola, quina amiga l'ha fet enfadar, el dibuix tan bonic que li ha quedat. *A tu, mare, t'he fet molt alta i amb el vestit aquell de quan estàs contenta, saps quin vull dir?* I ella s'inflava.

Menjava sense haver de preocupar-me per pensar en el menú, sense preguntar-me si quedava fruita per a les postres. Tampoc no ficava res al rentaplats, i desaparar taula, justet, justet. La mare podia amb tot i ho volia fer tot ella. *Emporta't uns quants ous, també. I tinc fricandó, agafa'n.* I etcètera. Omplir-nos la panxa a tots quatre era la seva forma d'estimar-nos i fer-nos-ho saber, però sense que es notés gaire. Perquè la mare volia

veure'ns en persona, però després era molt reticent a expressar emocions. Com una fredor ancestral, cultural, apresada generació rere generació, perquè per sobreviure al poble no calen sentiments ni abraçades sinó bones collites.

Després de l'erupció del Tambora, el diòxid de sofre expulsat pel volcà va enfilarse desenes de quilòmetres, va abraçar l'estratosfera i, al cap d'uns mesos, es va escampar per tot el planeta, especialment per l'hemisferi nord. El caos climàtic que va provocar es continua estudiant avui dia: van baixar les temperatures i va esdevenir-se el període més ennuvolat i plujós del mil·lenni, fins al punt que el 1816 és conegut com «l'any sense estiu».

Eren bonics, els quinze dies d'agost que anàvem a passar al poble amb la mare. Ho vam començar a fer quan jo em vaig quedar embarassada del Tom, i ja es va instaurar com una tradició. Les tradicions comencen així, per casualitat, i a poc a poc es van establir. Si romanen un cert temps, acabem creient que són de tota la vida, i això ja és prou motiu per no perdre-les. L'ésser humà cerca rutines per sentir-se segur. Amb els nanos tothom ens ho diu: les mares d'altres nens, els amics, les mestres, els llibres de criança que se'ns acumulen a la tauleta de nit.

Però molt abans d'aquesta tradició jo no tenia fills ni parella i havia marxat del poble per estudiar i obrir horitzons. I retornava al cau familiar els caps de setmana, i la mare m'esperava amb tàpers, jerseis apedaçats i consells severíssims: *gasta poc, nena, que els diners de la beca són per estudiar, no per anar als bars.*

Quan fosquejava, sèiem juntes al sofà, la mare posava delicadament un tronc a la llar de foc, ens tapàvem amb una manta de quadres i miràvem qualsevol programa a la tele. Parlàvem poc, que la mare era dona de poques paraules, potser algun comentari del que estàvem veient a la pantalla i para de comptar. Algun vespre havia estat temptada de preguntar pel pare, però sempre hi havia algun entrebanc o altre que em frenava: un atemptat en una estació de tren de Madrid, una pixada fora de test d'un polític, un anunci de maquetes d'afaitar. Es devia afaitar, el pare?

Què devia preguntar-se la gent que vivia a la falda del Tambora quan van sentir aquell terrabastall i van veure les primeres fumerades? Hi ha historiadors que defensen que no van córrer gaire perquè ja estaven avesats a l'activitat volcànica: eren habituals els tremolors, l'olor, el fum. Era part del seu dia a dia. El que no es pensaven és que aquella seria l'explosió definitiva, molt diferent de les que hi havia hagut abans. En quin moment van ser conscients que la Terra s'havia enfurismat de

debò? Quan van entendre que aquell monstre muntanyós perdria un terç de la superfície i evocaria punyals assassins, salvatge, descontrolat, a les terres i mars de l'entorn? Van creure que els déus els enviaven un missatge i van acceptar el seu destí amb resignació?

Si hi hagués hagut mòbils, s'haurien entretingut a fer-ne vídeos que s'haurien viralitzat. Tu i jo els hauríem compartit.

Quan, al cap d'una estona d'haver penjat la foto de la mare, el Tom, el Pep i la gallina, vaig tornar a agafar el mòbil hi vaig trobar desenes de comentaris afligits i un fotimer de *m'agrades*. Els vaig llegir en diagonal. També tenia alguns missatges privats. N'hi havia un de la Nora, que s'excusava de no haver pogut venir a l'enterament perquè estava de feina fins al capdamunt, desbordada amb la situació amb el Marc i amb no sé quantes urgències més. La vaig entendre però em va saber una mica de greu que no pogués trobar ni una estona per venir-me a veure. Després hi vaig estar pensant i em vaig adonar que jo havia fet el mateix que ella un munt de vegades. No només amb la Nora sinó amb tot d'antigues amistats que s'havien anat empolsegant per descura o per incomoditats mai verbalitzades. Quant feia que no quedava amb ningú per prendre un cafè? Sí que veia gent, és clar, però sempre eren trobades de feina, visites amb un propòsit definit. Quedava per parlar d'això

o d'allò, però restava ja molt lluny l'època de veure's sense cap altre objectiu que, simplement, veure's. Me'n vaig adonar aleshores, com si la Nora m'hagués posat un mirall al davant i m'hagués obligat a obrir els ulls. Una enyorança vinguda de molt avall em va omplir el pit. *Estàs molt sola, Carla*, vaig dir en veu alta.

Vaig haver de respirar fondo i sobreposar-me perquè a l'ordinador hi tenia feina. Feina, feina. Treballar, treballar. No mirar més enllà dels peus. No plantejar-me res més que seguir el dictat d'un temps que no sabia atrapar. En aquells moments estàvem començant a idear la sèrie documental que estem a punt d'estrenar. Tot era molt inconcret i això m'angoixava. No sabíem encara cap on ho tiraríem ni qui s'atreveria a apostar per aquell producte. Encara que els meus socis estimats, el Manel i el Cesc, s'hi havien entusiasmat, veia molt complicat trobar finançament, i pensava que acabaria sent un altre esborrany de projecte dins una nevera d'on no en sortiria mai més.

Vaig contestar tots els correus, vaig obrir un document en blanc, vaig anotar-hi una pluja d'idees per poder-la compartir amb l'equip, i al cap d'un parell d'hores vam fer una reunió telemàtica. Abans de connectar-me, em vaig posar un jersei per sobre del pijama i em vaig maquillar només per dissimular l'apatia, llesta per entomar els condols enllaunats amb respostes de manual. *Ja se sap, la vida. No som res.*

Vam parlar de feina però jo era molt lluny d'allà, perduda en una illa recòndita.

Les explosions del Tambora es van sentir fins a l'illa de Sumatra, a més de dos mil quilòmetres, de tan violentes com van ser. *Què era allò?*, es preguntaren. *Canons de guerra?* I hi van enviar vaixells per combatre el suposat atac.

Quan no s'entén un fet, busquem comprendre'l a través de realitats conegudes i resoldre'l igual que hem solucionat qüestions similars.

M'hauria agradat respondre la mort de la mare amb un atac. Tu me la prens, jo responc. Però no hi havia un *tu* més enllà de la vida mateixa. La mare s'havia esfumat en menys d'un mes. Hi hauria hagut d'intervenir abans. *És només un mal d'esquena, carai.* L'hauria hagut de pressionar perquè collés més els metges. *No, que si se'm queden, qui cuidarà les gallines?* I es va anar corsecant molt de pressa i ja no hi vam ser a temps. Tu vas tornar de seguida d'Amsterdam i tots quatre ens vam poder acomiadar d'aquell cos que ja era poc més que això: un cos que ha dit prou, uns ulls que accepten el final i que volen dissimular el dolor que ni la morfina suavitza, una mà freda plena de venetes pàl·lides que deixa que l'agafin però que ja no fa força.

Abans que vinguessin els dels serveis funeraris, tu et vas endur el Tom i el Pep i jo em vaig estirar al costat

de la mare i vaig pensar en el tiet Enric. La seva dona va morir un vespre, i ell es va ficar al llit que havien compartit tota la vida i hi va dormir amb la seva esposa de cos present. I així es van estar fins que va clarejar i van venir a buscar la difunta. Era una història que m'explicava la mare quan jo era petita i sempre l'havia trobat aterridora. Com va poder aclucar l'ull, amb una morta al costat? La mare no ho trobava tan estrany. *Què havia de fer? Ja no hi havia pressa.*

Quan em vaig estirar al costat de la mare també em vaig endormiscar. Estava cansada. Feia molts dies que dormia poc i malament. La feina, els nanos, la casa, les gallines que ella ja no podia cuidar, els seus metges, els meus metges. I potser llavors, quan em vaig ajaçar vora seu, la vida em va dir que em mereixia descansar. Ja no hi havia pressa.

Quan ets petita és quan de debò no hi ha pressa. Encara no ho saps, perquè creus que vols créixer ràpidament per fer el que fan les nenes grans i t'imagines que sí que en tens, de pressa. Però són els adults qui te'n posen. Les criatures, per pur sentit comú, haurien de viure a poc a poc.

Jo era petita i volia ser gran, perquè les nenes grans tenien bicicletes i jo no. La mare havia de fer molts números per poder-me'n regalar una. El sou de la botiga arribava fins on arribava. Ho vaig acabar acceptant: el

meu lloc era aquell, i si no hi havia bici, almenys tenia cames. Podria no tenir-ne, de cames. Podria no tenir humor negre, tampoc.

El Tambora era un gegant fosquíssim i golut fent passos maldestres que ho aixafaven tot. Va provocar desajustos climàtics i les collites arreu del món van ser un desastre. Fred, pluges torrencials, poquíssim sol. I fruit d'això, gana, epidèmies, revoltes socials...

Com una bola de neu que va muntanya avall i creix i creix, a Alemanya, aquesta escassetat de menjar va acabar afectant la mobilitat, perquè no hi havia res per alimentar els cavalls, que fins llavors eren el mitjà principal de locomoció. En aquest context, Karl Drais, un baró germànic, va inventar «la màquina de córrer», la «Laufmaschine», un artefacte de dues rodes que més endavant passaria a anomenar-se «draisina» en honor al seu creador, i que seria el precursor de la bicicleta. En la desgràcia, sempre hi ha algú que hi troba oportunitats. *La merda és merda, però les mosques en treuen profit*, solia dir la mare.

A casa, la bicicleta va arribar gràcies al senyor Feliu, l'amo de la botiga de la mare. Al seu fill li havia quedat petita i jo vaig tenir el privilegi d'heretar-la. Era negra i grisa, *molt poc de nena*, em va recalcar algú, plena de rascades i bonys, amb adhesius mig desenganxats